

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

LATVIJAS REPUBLIKAS VĀRDĀ

Rīgā 2002. gada 23. septembrī

Lietā nr. 2002–08–01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Anita Ušacka, Romāns Apsītis, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Andrejs Lapse un Ilze Skultāne,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

pēc Ilmāra Ančāna, Linarda Strelēvica un Andra Rubina konstitucionālajām sūdzībām rakstveida procesā izskatīja lietu

“Par Saeimas vēlēšanu likuma 38. panta pirmās daļas otrā teikuma atbilstību Satversmes 6., 8., 91. un 116. pantam”.

Konstatējošā daļa

1922. gada 9. jūnijā Latvijas Republikas Satversmes sapulce pieņēma “Likumu par Saeimas vēlēšanām”. Šis likums neparedzēja procentu barjeru, kas deputātu kandidātu sarakstiem jāpārvar, lai tie varētu iegūt vietas Saeimā.

1992. gada 20. oktobrī Latvijas Republikas Augstākā padome pieņēma likumu “Par 5. Saeimas vēlēšanām”, paredzot piemērot 5. Saeimas vēlēšanām Latvijas Republikas 1922. gada 9. jūnija “Likumu par Saeimas vēlēšanām” jaunā redakcijā. Tika

papildināts arī likuma 51. pants, izsakot tā otrās daļas pirmo teikumu šādā redakcijā: “Deputātu vietu sadalē nepiedalās tie viena nosaukuma kandidātu saraksti, kuri kopā pa visu Latviju saņēmuši mazāk par četriem procentiem no nodoto balsu kopskaita, neatkarīgi no tā, vai viena nosaukuma saraksts bija izvirzīts vienā vai vairākos apgabalos.”

5. Saeimas vēlēšanas notika 1993. gada 5. un 6. jūnijā. Vēlēšanās tika pieteikti 23 kandidātu saraksti; no tiem Saeimas deputātu mandātus ieguva astoņi saraksti. Pārējie saņēma mazāk par 4 procentiem no vēlētāju nodoto balsu kopskaita.

1995. gada 25. maijā tika pieņemts jauns Saeimas vēlēšanu likums, kurš stājās spēkā 1995. gada 7. jūnijā. Likuma 38. panta pirmās daļas otrais teikums paredz: “Deputātu vietu sadalē nepiedalās tie viena nosaukuma kandidātu saraksti, kuri kopā pa visu Latviju saņēmuši mazāk par pieciem procentiem no nodoto balsu kopskaita, neatkarīgi no tā, vai šā nosaukuma kandidātu saraksti bija izvirzīti vienā vai vairākos vēlēšanu apgabalos.”

1995. gada 30. septembrī un 1. oktobrī notika 6. Saeimas vēlēšanas. Centrālajā vēlēšanu komisijā tika pieņemti 19 kandidātu saraksti; no tiem mandātus ieguva deviņi saraksti. Pārējie saraksti nepārvarēja 5 procentu vēlēšanu barjeru. 7. Saeimas vēlēšanas notika 1998. gada 3. oktobrī. Vēlēšanām tika reģistrēts 21 kandidātu saraksts. Deputātu mandātus ieguva seši saraksti, jo pārējie bija saņēmuši mazāk par 5 procentiem no vēlēšanās nodoto balsu skaita.

Konstitucionālo sūdzību iesniedzēji (turpmāk – iesniedzēji) – Ilmārs Ančāns, Līnards Strelēvics un Andris Rubins – apstrīd Saeimas vēlēšanu likuma 38. panta pirmās daļas otrā teikuma (turpmāk – apstrīdētā norma) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 6., 8., 91. un 116. pantam.

Ilmāra Ančāna un Andra Rubina konstitucionālajās sūdzībās norādīts, ka Satversmes 8. pants garantē tiesības ievēlēt Saeimas deputātus visiem pilntiesīgajiem Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu. Savukārt Satversmes 6. pants noteic, ka vēlēšanas ir vispārīgas, vienlīdzīgas, tiešas, aizklātas un proporcionālas. Satversme neparedz, ka vēlēšanu tiesības vai Satversmes 6. pantā noteiktos vēlēšanu principus var ierobežot. Arī Satversmes 116. pantā, kurā

paredzēts, kādas cilvēktiesības var ierobežot, vēlēšanu tiesības nav minētas. Tomēr apstrīdētā norma šādus vēlēšanu tiesību ierobežojumus noteic, jo deputātu vietu sadalē netiek ņemtas vērā vēlētāju balsis, kas nodotas par tiem sarakstiem, kuri saņēmuši mazāk par 5 procentiem no balsu kopskaita. Tā kā nav ņemta vērā daļa vēlētāju balsu, vēlēšanas, pēc iesniedzēju domām, nav vispārējas un vienlīdzīgas. Daļa vēlētāju nepanāk to nodotajām balsīm proporcionālu savu priekšstāvju skaitu Saeimā. Šo vēlētāju balsis tiek pieskaitītas kandidātu sarakstiem, par kuriem tie nav balsojuši, bet kuri ir pārvarējuši noteikto 5 procentu barjeru. Tādējādi tiek diskriminēti vēlētāji, kuri balsojuši par vēlēšanu barjeru nepārvarējušiem kandidātu sarakstiem, un tiek pārkāpts Satversmes 91. pants.

Iesniedzēji uzskata, ka netiek nodrošināts arī vēlētāju brīvas gribas izpaudums. Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. pants noteic, ka vēlēšanām jābūt vispārējām un vienlīdzīgām, kā arī jānodrošina vēlētāju brīvas gribas izpaudums. Ja daļa vēlētāju balsu netiek ņemta vērā Saeimas deputātu mandātu sadalē, vēlētāji ir spiesti izvēlēties kandidātu sarakstus, kuriem prognozē 5 procentu barjeras pārvarēšanu.

Arī Linards Strelēvics konstitucionālajā sūdzībā uzsver, ka ir pārkāpts Satversmes 6. pants. Šajā pantā noteiktais vienlīdzīguma princips paredz, ka visas balsis ir savstarpēji vienlīdzīgas, kas panākams, nenosakot procentu barjeru. Ja tiek noteikta šāda barjera, tad vēlētāja balss, kas nodota par 5 procentus no balsu kopskaita nesaņēmušu sarakstu, tiek padarīta nevienlīdzīga, pirmkārt, neņemot to vērā, “padarot to par nulli” un, otrkārt, “pieskaitot to citai balsij, kura līdz ar to iegūst divreiz lielāku vērtību”.

Linards Strelēvics apgalvo, ka apstrīdētā norma Saeimas vēlēšanas “no proporcionālām pārvērš neproporcionālās vēlēšanās”. Proporcionalitātes princips izpaužas divējādi: pirmkārt, apgabalā ievēlamo deputātu skaitu paredz proporcionālu vēlēšanu apgabalā dzīvojošo balsstiesīgo pilsoņu skaitam un, otrkārt, nosaka katram kandidātu sarakstam pienākošos vietu skaitu Saeimā, stingri ievērojot par katru sarakstu nodoto balsu skaitu.

Linarda Strelēvica pieteikumā norādīts, ka apstrīdētā norma ir prettiesiska, jo tā neatbilst Satversmes 116. pantā paredzētajiem īpašajiem gadījumiem, kad cilvēka tiesības, arī tiesības vēlēties, var ierobežot. Pieteikumā izteikts viedoklis, ka apstrīdētā

norma vēlētājus “aģitē” nepiedalīties Saeimas vēlēšanās, kā arī “attur” balsot par sarakstiem, kuru atbalstītāju skaits ir mazāks par 5 procentiem no visiem vēlētājiem.

Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Ilmārs Ančāns un Linards Strelēvics iesniegtajos rakstveida atzinumos uzturējuši savu viedokli.

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – atbildes rakstos norāda, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 6., 8., 91. un 116. pantu.

Saeima nepiekrīt iesniedzēju apgalvojumam, ka apstrīdētā norma ir pretrunā ar Satversmes 6. pantā nostiprināto vispārīgo vēlēšanu principu. Saeima uzskata, ka ar jēdzienu “vispārīgas vēlēšanas” jāsaprot princips, ka visām personām, kuras bauda vēlēšanu tiesības, ir konstitucionālas tiesības piedalīties vēlēšanās. Šo jēdzienu nevar interpretēt kā pilnīgi visu balsojošo personu tiesības pieprasīt, lai vietu parlamentā saņemtu saraksts, kurš vēlēšanās ieguvīs kaut vai vienu balsi. Arī Satversmē noteiktais Saeimas deputātu skaits – simts – netiešā veidā nozīmē to, ka Saeimā neiekļūs deputātu kandidāti no sarakstiem, kas saņēmuši proporcionāli ļoti mazu balsu skaitu.

Atbildes rakstos apgalvots, ka apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 6. pantā nostiprināto vienlīdzīgu vēlēšanu principu. Ar jēdzienu “vienlīdzīgas vēlēšanas” saprot principu, ka katram vēlētājam ir viena balss un vēlētāju balsis ir līdzvērtīgas. Apstrīdētā norma šo principu nemaina.

Saeima kā kļūdainu noraida Linarda Strelēvica apgalvojumu, ka mazākumā palikušo vēlētāju balsis tiek pieskaitītas tiem sarakstiem, kuri pārvarējuši 5 procentu barjeru. Šis apgalvojums nebalstās uz Saeimas vēlēšanu likuma normām.

Atbildes rakstos uzsvērts, ka proporcionālā vēlēšanu sistēma pati par sevi ļauj iekļūt Saeimā arī nelielām partijām. Pirmo četru saeimu pieredze rāda, ka tolaik liberālais vēlēšanu likums ļāva parlamentā iekļūt ļoti daudz kandidātu sarakstu pārstāvjiem. Saeimas pārmērīgā sadrumstalotība apgrūtināja vai pat padarīja neiespējamu parlamenta normālu, efektīvu funkcionēšanu un bija viens no Latvijas parlamentārās sistēmas likvidēšanas iemesliem. Izstrādājot Saeimas vēlēšanu likumu, šī vēsturiskā pieredze tika ņemta vērā, nosakot, ka deputātu vietu sadalē nepiedalās tie kandidātu saraksti, kas kopumā pa Latviju saņēmuši mazāk par 5 procentiem no nodoto balsu kopskaita. Šā nosacījuma mērķis ir novērst Saeimas pārmērīgu politisko

sadrumstalotību un nodrošināt, lai Saeima ne tikai pienācīgi atspoguļotu vēlētāju viedokļus, bet arī būtu spējīga efektīvi strādāt. Tātad šis nosacījums ir attaisnojams ar leģitīmu mērķi.

Saeima paskaidro, ka tā saucamā vēlēšanu barjera pastāv vairākās demokrātiskās valstīs, kur ir proporcionālā vēlēšanu sistēma (Zviedrijā, Vācijā u.c.).

Saeima nepiekrīt iesniedzēju apgalvojumam, ka vēlēšanu tiesības nevar ierobežot ar likumu. Satversmes 6. pants, kas nosaka vēlēšanu pamatprincipus, ir interpretējams saistībā ar Satversmes 101., 116. pantu un citiem pantiem. Satversmes 101. pants paredz tiesības ikvienam Latvijas pilsonim likumā paredzētajā veidā piedalīties valsts un pašvaldību darbā. Šīs tiesības nav absolūtas, to izmantošanas veids nosakāms ar likumu. Arī juridiskajā literatūrā atzīts, ka likumdevēja regulējuma pilnvaras var būt pozitīvas – tiesības tuvāk noteikt pamattiesību saturu – un negatīvas – ierobežot pamattiesības.

Atbildes rakstos norādīts, ka ar apstrīdēto normu netiek pārkāpts Satversmes 91. pants, jo vēlētājiem ir vienādas tiesības balsot par jebkuru kandidātu sarakstu un kandidātu saraksti piedalās vēlēšanās ar vienādiem noteikumiem.

Saeima nav sniegusi juridisko pamatojumu apstrīdētās normas atbilstībai Satversmes 8. pantam.

Secinājumu daļa

Pasaules demokrātiskajās valstīs pastāv pieci vispāratzīti vēlēšanu principi. Vēlēšanām ir jābūt vispārīgām, vienlīdzīgām, brīvām, aizklātām un tiešām. Šie pieci galvenie vēlēšanu principi ir nostiprināti gan starptautiskajos dokumentos, gan valstu nacionālajās tiesībās.

Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas 1948. gada 10. decembrī pieņemtās Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas (turpmāk – Deklarācija) 21. pantā noteikts, ka “tautas gribai ir jābūt valdības varas pamatam: šai gribai ir jābūt izteiktai periodiskās un nefalsificētās vēlēšanās, kam jānotiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot vai arī citās līdzvērtīgās formās, kas nodrošina

vēlētāju brīvas gribas izpaudumu”. Tātad demokrātija pamatojas uz cilvēku brīvi paustu gribu, nosakot valsts politisko, ekonomisko, sociālo un kultūras sistēmu. Viena no pašām svarīgākajām pilsoņu politiskās gribas izpausmes formām ir piedalīšanās parlamenta vēlēšanās.

Kopš 1992. gada 14. jūlija Latvijā ir spēkā Starptautiskais pakts par pilsoņu un politiskajām tiesībām (turpmāk – Pakts). Arī tā 25.pants atzīst un garantē pilsoņa tiesības balsot un tikt ievēlētam: “Katram pilsonim bez jebkādas 2. pantā minētas diskriminācijas un bez nepamatotiem ierobežojumiem jābūt tiesībām un iespējai [...] balsot un tikt ievēlētam īstās periodiskās vēlēšanās, kas notiek uz vispārēju un vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību pamata, aizklāti balsojot, un kas nodrošina vēlētāju brīvas gribas izpaudumu.”

Pakta 2. pants savukārt paredz garantēt šīs tiesības “bez jebkādas atšķirības – neatkarīgi no rases, ādas krāsas, dzimuma, valodas, reliģijas, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsšanās, mantiskā stāvokļa, dzimšanas vai citiem apstākļiem”.

Valstīm, kuras pievienojušās Paktam, gan jānodrošina atbilstošu likumu pieņemšana, gan jāveic citi pasākumi, lai Paktā garantētās tiesības, arī tiesības vēlēties, tiktu efektīvi īstenotas.

Tātad kā Deklarācija, tā Pakts noteic, ka vēlēšanām jābūt vispārējām, vienlīdzīgām, aizklātām un periodiskām. Vēlēšanām jānodrošina vēlētāju brīvas gribas izpausme.

1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija (turpmāk – Konvencija) un tās 1., 2. un 4. protokols Latvijā ir spēkā no 1997. gada 27. jūnija. Konvencijas 1. protokola 3. pants noteic: “Augstās Līgumslēdzējas Puses apņemas ik pēc attiecīga laika perioda organizēt brīvas un aizklātas vēlēšanas apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu.” Lai gan šā panta formulējums norāda uz Konvencijas dalībvalstu – augsto līgumslēdzēju pušu – pienākumu organizēt brīvas un aizklātas vēlēšanas, tomēr Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē ir atzīts, ka Konvencija garantē arī subjektīvās vēlēšanu tiesības.

Metjū-Mohinas un Klerfo lietā (*sk. Judgement of March 2, 1987, Mathieu-Mohin and Clerfayt case*) Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi, ka Konvencijas 1. protokola 3. panta formulējums nenozīmē, ka šis pants pēc savas būtības atšķirtos no citiem Konvencijas un protokolu pantu būtiskiem noteikumiem. Šis formulējums drīzāk izskaidrojams ar vēlmi piešķirt lielāku svaru valstu saistībām, kā arī ar faktu, ka galvenais pienākums šajā gadījumā ir nevis atturēšanās vai neiejaukšanās, kā tas lielākoties ir politisko un pilsonisko tiesību gadījumā, bet gan valsts pienākums veikt pozitīvus pasākumus, tas ir, rīkot demokrātiskas vēlēšanas. Valstīm ir liela izvēles brīvība vēlēšanu tiesību īstenošanā.

Tātad konstitūcijas un likumi nosaka to, kā tiek īstenoti minētie pieci vēlēšanu pamatprincipi.

Latvijā vēlēšanu tiesības regulē Satversme, kā arī likumi. Satversmes 6. pants noteic, ka “Saeimu ievēlē vispārīgās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās”.

Jēdziens “vispārīgās vēlēšanas” paredz, ka ikvienai personai ir tiesības vēlēties (aktīvās vēlēšanu tiesības) un tiesības tikt ievēlētai (pasīvās vēlēšanu tiesības). Tomēr šīs tiesības var un pat ir nepieciešams ierobežot. Šādi ierobežojumi ir saistīti ar:

personas vecumu, tas ir, tiek noteikts vecums, ar kuru persona iegūst pasīvās un aktīvās vēlēšanu tiesības;

pilsonību – likumdevēja vēlēšanās var vēlēties un tikt ievēlēti tikai attiecīgās valsts pilsoņi;

citiem apstākļiem, tādiem kā personas nepieskaitāmība un atrašanās brīvības atņemšanas iestādē, ja izdarīts smags noziegums. Šajā gadījumā ierobežojumiem jābūt noteiktiem ar likumu, attaisnojamiem ar leģitīmu mērķi un proporcionāliem (samērīgiem).

Nav pamatots iesniedzēju Ilmāra Ančāna un Andra Rubina viedoklis par to, ka vēlēšanu tiesības nevar ierobežot, ja tās nav minētas Satversmes 116. pantā.

Satversmes 8. pants, paredzot aktīvās vēlēšanu tiesības, vienlaikus tās arī ierobežo. Šis pants nosaka: “Tiesības vēlēties ir pilntiesīgiem Latvijas pilsoņiem, kuri vēlēšanu dienā ir sasnieguši astoņpadsmit gadu vecumu.” Tātad jau pati Satversme paredz aktīvo vēlēšanu tiesību ierobežojumus, kas saistīti ar: personas pilntiesīgumu,

pilsonību – vēlēt var tikai Latvijas pilsoņi – un vecumu – vēlēt var 18 gadu vecumu sasniegušas personas.

Pilntiesīguma jēdziens precizēts Saeimas vēlēšanu likuma 2. pantā, nosakot, ka “tiesību vēlēt nav:

- 1) personām, kuras izcieš sodu brīvības atņemšanas vietās;
- 2) aizdomās turētajām, apsūdzētajām vai tiesājamajām personām, ja pret tām kā drošības līdzeklis ir piemērots apcietinājums;
- 3) personām, kuras likumā paredzētajā kārtībā atzītas par rīcības nespējīgām”.

Satversmes projekta apspriešanas un pieņemšanas gaitā Satversmes sapulcē bija iesniegti priekšlikumi papildināt pamatlikumu ar vairākiem pantiem, uzskaitot vēlēšanu tiesību ierobežojumus. Satversmes sapulce šos priekšlikumus noraidīja. 1921. gada 11. oktobrī Satversmes sapulces sēdē deputāts Arveds Bergs to, ka vēlēšanu tiesību ierobežojumi iekļaujami nevis Satversmes 8. pantā, bet vēlēšanu likumā, pamatojis šādi: “Satversmes likumā ir ievedami tikai galvenie principi, galvenie noteikumi. Jāsargās no samērā sīkākiem noteikumiem, kas neienes principiālu nozīmi, tāpēc, ka viņi patiesībā ir tīri tehniskas dabas; tiem nav vietas pašā satversmes likumā, jo viņu grozīšana var izrādīties par vajadzīgu arī tad, kad galvenos principus negrib grozīt. [...]Bieži satversmes grozījumi nav vēlami, jo satversmei ir jābūt kaut kam cietam un noteiktam, kas pēc iespējas maz tiek grozīts” (*Latvijas Republikas Satversmes sapulces stenogrammas, 17. burtnīca, 1574. lpp.*).

Tātad Satversmes sapulce, pieņemot Satversmes 8. pantu, ir paredzējusi, ka aktīvās vēlēšanu tiesības var ierobežot un šie ierobežojumi nosakāmi ar likumu.

Vēlēšanu tiesības nav minētas Satversmes 116. pantā, kurš nosaka gadījumus, kad var ierobežot cilvēktiesības. Tomēr jāņem vērā, ka 1922. gada Satversme tikai 1998. gadā tika papildināta ar 8. nodaļu “Cilvēka pamattiesības”. Likumdevējs, paredzot Satversmes 116. pantā gadījumus, kad var ierobežot cilvēktiesības, attiecinājis tos tikai uz 8. nodaļā minētajām cilvēka pamattiesībām. Tas, ka vēlēšanu tiesības nav minētas Satversmes 116. pantā, nebūt nenozīmē, ka tās nevar ierobežot. Satversmes 6., 8. un 116.pants jāinterpretē kopsakarā ar starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem, kuriem pievienojusies Latvija.

Lai konstatētu Satversmē ietvertu cilvēktiesību normu saturu, tās tulkojamas pēc iespējas atbilstoši interpretācijai, kāda tiek lietota starptautisko cilvēktiesību normu piemērošanas praksē. Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse ir obligāta attiecībā uz Konvencijas interpretāciju, un šī prakse ir izmantojama arī attiecīgo Satversmes normu tulkošanai (*sk. Satversmes tiesas 2000. gada 30. augusta spriedumu lietā nr. 2000-03-01*).

Pakta 25. pants paredz tiesības balsot bez nepamatotiem ierobežojumiem. Pamatoti ierobežojumi turpretim ir pieļaujami. Vispārīgu vēlēšanu princips ir nevis absolūts, bet drīzāk relatīvs princips, kas atkarīgs no jēdziena “demokrātiskā piedalīšanās” izpratnes (*sk. Manfred Nowak. UN Covenant on Civil and Political Rights: CCPR Commentary. Kiel am Rhein, Strasbourg, Arlington, N.P. Engel, 1993, p. 445*).

Arī Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālās Asamblejas Vispārīgajā komentārā “Tiesības piedalīties valsts lietu kārtošā, vēlēšanu tiesības un tiesības uz vienlīdzīgu valsts dienesta pieejamību” atzīts, ka Pakta 25. pantā garantētās pilsoņu tiesības “nevar tikt ierobežotas uz laiku vai atņemtas, izņemot gadījumus, kad ierobežojums ir noteikts ar likumu un tas ir objektīvs un saprātīgs” (*The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service (Art. 25): 12/07/96, CCPR General comment*).

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa, interpretējot Konvencijas 1. protokola 3. pantu, ir secinājusi, ka vēlēšanu tiesības nav absolūtas, tās var ierobežot. Tomēr jāpārlicinās, vai nosacījumi neierobežo šīs tiesības tādā apjomā, ka ir skarts to kodols un tiek atņemta to efektivitāte, ka šie nosacījumi ir izvirzīti, lai sasniegtu leģitīmu mērķi, un ka izmantotie līdzekļi nav neproporcionāli. Pats galvenais: šādi nosacījumi nedrīkst kavēt “tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu” [*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1987. gada 2. marta spriedumu Metjū-Mohinas un Klerfo lietā (Mathieu-Mohin and Clerfayt case)*].

2000. gada 30. augusta spriedumā lietā nr. 2000-03-01 Satversmes tiesa atzinusi, ka pasīvās vēlēšanu tiesības var ierobežot, ja vien šie ierobežojumi noteikti ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, attaisnojami ar leģitīmu mērķi un nepieciešami demokrātiskā sabiedrībā. Ierobežojumiem arī jābūt samērīgiem ar to mērķi. Satversmes tiesai nav

pamata uzskatīt, ka tāda pati pieeja nav izmantojama attiecībā uz aktīvajām vēlēšanu tiesībām.

Tātad, interpretējot Satversmes 8. pantu vēsturiski, kā arī sistēmiski – kopsakarā ar Satversmes 6. un 116. pantu, Pakta 25. pantu un Konvencijas 1. protokola 3. pantu –, Satversmes tiesa secina, ka vēlēšanu tiesības var ierobežot. Šiem ierobežojumiem jābūt:

1) noteiktiem ar likumu;

2) attaisnojamiem ar Satversmes 116. pantā paredzētu leģitīmu mērķi: citu cilvēku tiesības, demokrātiskā valsts iekārta, sabiedrības drošība, labklājība un tikumība;

3) samērīgiem (proporcionāliem) ar to mērķi.

Nav pamatots iesniedzēju viedoklis, ka 5 procentu vēlēšanu barjeras noteikšana ir vēlēšanu tiesību ierobežojums un ka tad, ja ir noteikta šāda barjera, vēlēšanas nav vispārīgas. Apstrīdētā norma regulē Centrālās vēlēšanu komisijas darbību, nosakot deputātu vietu sadali starp kandidātu sarakstiem, bet neietekmē vēlētāju subjektīvās tiesības.

Tādējādi apstrīdētā norma neierobežo aktīvās vēlēšanu tiesības un nav pretrunā ar Satversmes 8. pantu, kā arī ar Satversmes 6. pantā noteikto vispārīgo vēlēšanu principu.

Vienlīdzīgu vēlēšanu princips paredz, ka katram vēlētājam ir viena balss vai vienāds skaits balsu, ievēlamo deputātu skaits ir vienmērīgi sadalīts starp vēlēšanu apgabaliem un visu politisko partiju un vēlēšanu kandidātu iespējas ir vienlīdzīgas.

Latvijā katram vēlētājam ir viena balss. Vienlīdzīgu vēlēšanu princips nozīmē arī to, ka visām vēlētāju balsīm ir vienāda vērtība.

Tomēr vienlīdzīguma princips nenozīmē, ka visiem kandidātu sarakstiem vienas vietas iegūšanai parlamentā jāsaņem pilnīgi vienāds vēlētāju balsu skaits. Ir pietiekami, ja vēlēšanu kandidātu sarakstu iespējas iegūt deputātu vietas Saeimā ir vienlīdzīgas. Iespējas ir vienlīdzīgas, ja valsts institūciju attieksme pret visiem kandidātu sarakstiem ir neitrāla. Tas attiecas uz kandidātu sarakstu vēlēšanu kampaņu, plašsaziņas līdzekļu pieejamību tiem, kā arī partiju un to kampaņu publisko finansēšanu.

Vienlīdzīgas iespējas var tikt īstenotas ne tikai tā, ka attieksme pret visām partijām ir vienāda neatkarīgi no to parlamentārās pārstāvības vai elektorāta atbalsta, bet arī tā, ka attieksme pret partijām ir atkarīga no to sasniegtajiem rezultātiem vēlēšanās.

Ne Deklarācija, ne Pakts, ne Konvencija, ne citi starptautiskie cilvēktiesību dokumenti neuzliek valstīm pienākumu turēties pie konkrētas vēlēšanu sistēmas (proporcionālās, mažoritārās vai jauktās).

Tā Konvencijas 1. protokola 3. pants “nodrošina tikai “brīvas”, organizētas “ik pēc attiecīga laika perioda” un “aizklātas” vēlēšanas “apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi”. Ņemot vērā minēto, pants tomēr neizvirza prasību ieviest noteiktu sistēmu [...], tādu kā proporcionālā pārstāvība vai mažoritārās vēlēšanas vienā vai vairākās kārtās” [*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1987. gada 2. marta spriedums Metjū-Mohinas un Klerfo lietā (Mathieu-Mohin and Clerfayt case)*].

Tātad vēlēšanu sistēmu – proporcionālā, mažoritārā vai jauktā – katrā valstī nosaka attiecīgās valsts konstitūcija un likumi.

Mažoritārajā vēlēšanu sistēmā uzvar kandidāts vai kandidātu saraksts, kas noteiktajā vēlēšanu apgabalā iegūvis vislielāko balsu skaitu. Tiek ņemtas vērā tikai tās balsis, kas nodotas par kandidātiem, kuri saņēmuši balsu vairākumu, pārējās balsis neietekmē vēlēšanu iznākumu.

Satversmes 6. pants paredz, ka Latvijā pastāv proporcionālā vēlēšanu sistēma. Proporcionālās vēlēšanu sistēmas pamatā ir ideja par politisko spēku proporcionālās pārstāvības nepieciešamību. Politiskā partija (kandidātu saraksts) iegūst deputātu mandātu skaitu, kas ir proporcionāls par šo partiju (sarakstu) nobalsojušo vēlētāju skaitam. Katra deputāta ievēlēšanai parlamentā ir nepieciešams aptuveni vienāds vēlētāju balsu skaits. Proporcionālā vēlēšanu sistēma, atšķirībā no mažoritārās, garantē arī to politisko spēku iekļūšanu parlamentā, kuriem ir neliels elektorāta atbalsts.

Pastāvot proporcionālajai vēlēšanu sistēmai bez procentu barjeras, parlamentā iekļūst liels skaits politisko partiju. Daudzas no šīm partijām pārstāv tikai daži deputāti vai pat viens deputāts.

1922. gada 9. jūnija “Likums par Saeimas vēlēšanām” neparedzēja vēlēšanu barjeru. Pamatojoties uz šo likumu, tika ievēlētas pirmās četras saeimas. Ņemot vērā to, ka deputātu vietu skaits Saeimā bija tikai simts, parlamentā iekļuva salīdzinoši ļoti liels

skaits politisko spēku: 1. Saeimā – 20 saraksti, 2. Saeimā – 25 saraksti, 3. Saeimā – 22 saraksti un 4. Saeimā – 20 saraksti (*sk. Valdības Vēstnesis, nr. 243, 1925. gada 29. oktobris; nr. 250, 1928. gada 3. novembris; nr. 246, 1931. gada 2. novembris; Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanu rezultāti. M. Skujenieka ievads un redakcija. Rīga, Valsts statistiskā pārvalde, 1923, 10.lpp.*). Redzams, ka pirmās četras saeimas bija sadrumstalotas un šo sadrumstalotību veicināja pārāk liberālais vēlēšanu likums. Tas apdraudēja politisko stabilitāti, apgrūtināja valdības sastādīšanu un pat radīja valdības krīzes (*sk. Ādolfs Šilde. Latvijas vēsture: 1914-1940. Stokholma, Daugava, 1976, 397.lpp.*). Deputāts Oto Nonācs novērtēja situāciju šādi: “Visos mūsu parlamentos, visās mūsu likumdošanas iestādēs, sākot jau no Satversmes sapulces laikiem un pat vēl agrāki, no Tautas Padomes laikiem, visļauņākais ir bijis - lielā sadrumstalotība, lielās grupu dažādības un viņu raibais sastāvs” (*Latvijas Republikas 2. Saeimas stenogrammas, 3. sesija, Rīga, 1926, 403.sleja*).

Satversmes tiesa piekrīt atbildes rakstos paustajam viedoklim, ka pirmo četru saeimu pārmērīgā sadrumstalotība apgrūtināja vai pat padarīja neiespējamu parlamenta normālu, efektīvu funkcionēšanu un bija viens no Latvijas parlamentārās sistēmas likvidēšanas iemesliem.

1933. gadā un 1934. gada sākumā Latvijā iezīmējās parlamentārisma krīze. Valdības bieži mainījās, un, ņemot vērā Saeimas sadrumstalotību, valdību bija grūti izveidot. “Tautā nepatiku radīja parasti ieilgstošās valdības krīzes, jo jaunas valdības sastādīšana allaž uzdūrās uz grūtībām un spieda jaunās valdības atbalstītājiem solīt kādus labumus, kas ne ik reizes atbilda valsts interesēm” (*Ādolfs Šilde, 581.lpp.*).

Tā kā radās priekšlikumi grozīt Satversmi, tika izstrādāti vairāki tās grozījumu projekti. “Tie, kas pretojās satversmes grozījumiem, piekrita vismaz vēlēšanu likuma grozīšanai. Bija dažādi priekšlikumi. [...] Kristīgo zemnieku un katoļu frakcija vēlējās panākt ar vēlēšanu likuma grozīšanu to, lai Saeimā būtu pārstāvētas tikai tās grupas un partijas, kuras dabūtu ne mazāk par trim deputātiem. Sociāldemokrāti ieteica 5 deputātu minimumu” (*Ādolfs Šilde, 571.lpp.*).

Redzams, ka jau 1934. gadā tika meklēti ceļi, kā samazināt Saeimā pārstāvēto politisko spēku skaitu, izveidojot saskaņotāku un darbotiespējīgāku parlamentu. Viens no priekšlikumiem bija vēlēšanu procentu barjeras noteikšana. Tomēr šie plāni netika īstenoti, jo Saeimas darbību pārtrauca 1934. gada 15. maija apvērsums.

1992. gadā, lemjot par 1922. gada “Likuma par Saeimas vēlēšanām” piemērošanu 5. Saeimas vēlēšanām, Augstākā padome ņēma vērā šo vēsturisko pieredzi – tika noteikts, ka deputātu vietu sadalē nepiedalās tie kandidātu saraksti, kas kopumā pa Latviju saņēmuši mazāk par 4 procentiem no nodoto balsu kopskaita.

1992. gada 20. maija Augstākās padomes plenārsēdē, kad likumprojekts tika izskatīts pirmajā lasījumā, deputāts Dzintars Ābiķis teicis: “Pirmkārt, mums visiem derētu iepazīties ar bēdīgo vēsturisko pieredzi. Pie kā noveda vecais vēlēšanu likums trīsdesmitajos gados? Pie valsts apvērsuma. Tāpēc katram zālē sēdošam ir jādomā, pirmkārt, par valsti un tikai pēc tam par burtu, kas rakstīts likumā. Jo praktiski visi redzamākie politiķi, kuri palika dzīvi pēc 1940. gada un kuri ir analizējuši politiskos procesus Latvijā, savos memuāros kritizē Saeimas vēlēšanu likumu, jo tas bija viens no priekšnoteikumiem, kāpēc pie varas 1934. gadā nāca Ulmanis un nodibinājās autoritatīvs režīms” (*Latvijas Republikas Augstākās padomes 1992. gada 20. maija sēdes stenogramma.*).

Pamatots ir atbildes rakstos izteiktais viedoklis, ka procentu barjera nepieciešama, lai novērstu Saeimas pārmērīgu politisko sadrumstalotību un nodrošinātu to, ka Saeima ne tikai pienācīgi atspoguļotu vēlētajū viedokļus, bet arī būtu spējīga efektīvi strādāt.

Arī Vācijas konstitucionālajā jurisprudencē ir atzīts, ka tad, ja proporcionālās pārstāvības princips kā visu tautas politisko viedokļu atspoguļojums tiek strikti realizēts kā tā loģiskā galējība, parlaments var sašķelties daudzās sīkās grupās. Tā rezultātā vairākuma koalīcijas veidošana ir apgrūtināta vai pat neiespējama (*sk. Donald P.Kommers. The Constitutional Jurisprudence of the Federal Republic of Germany. Durham and London. Duke University Press, 1997, p.187*).

Satversmes tiesa uzskata, ka vēlēšanu barjeras noteikšanu attaisno nepieciešamība izveidot parlamentu, kas būtu spējīgs saskaņoti darboties, pildot tam Satversmē noteiktās funkcijas. Saeimā pārstāvēto politisko partiju skaitam jābūt tādām, lai valstī varētu izveidot strādātspējīgu un stabilu Ministru kabinetu, kurš baudītu Saeimas vairākuma uzticību.

Mažoritārās vēlēšanās ievēlēts parlaments atspoguļo valsts politisko spēku spektru daudz mazākā mērā nekā parlaments, kurš ievēlēts proporcionālās vēlēšanās, –

pat tad, ja ir noteikta vēlēšanu barjera. Tāpēc atkāpes no proporcionālās vēlēšanu sistēmas, arī procentuālās vēlēšanu barjeras noteikšana, nav vēlēšanu vienlīdzības principa pārkāpums.

Arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa secinājusi, ka “vēlēšanu sistēmas mērķi reizēm ir gandrīz nesavienojami: no vienas puses, patiešām patiesi atspoguļot tautas viedokli un, no otras puses, ievirzīt uzskatu tendences tā, lai veicinātu pietiekami skaidras un saskaņotas politiskās gribas veidošanos. Ņemot vērā minēto, frāze “apstākļos, kas veicina tautas viedokļa brīvu izpausmi, izvēloties likumdevēju varu” būtībā paredz – papildus izteikšanās brīvībai (ko jau aizsargā Konvencijas 10. pants) – visu pilsoņu vienlīdzību tiesību vēlēties un tikt ievēlētiem īstenošanā. Tomēr tas nenozīmē, ka visām balsīm obligāti jābūt vienādai ietekmei uz vēlēšanu rezultātiem vai ka visiem kandidātiem jābūt vienādām izredzēm uzvarēt. Tātad neviena vēlēšanu sistēma nevar novērst “balsu zaudēšanu”” [*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1987. gada 2. marta spriedums Metjū-Mohinas un Klerfo lietā (Mathieu-Mohin and Clerfayt case)*].

Saeimas atbildes rakstos pamatoti atspēkots Linarda Strelēvica apgalvojums, ka mazākumā palikušo vēlētajū balsis tiek pieskaitītas tiem sarakstiem, kuri pārvarējuši 5 procentu barjeru. Šis apgalvojums nebalstās uz Saeimas vēlēšanu likuma normām. Apstrīdētā norma noteic, ka “deputātu vietu sadalē nepiedalās tie viena nosaukuma kandidātu saraksti, kuri kopā pa visu Latviju saņēmuši mazāk par pieciem procentiem no nodoto balsu kopskaita”, tātad vēlētajū balsis, kuras ir nodotas par šādiem sarakstiem, netiek ņemtas vērā, nevis tiek pieskaitītas citiem sarakstiem.

Vēlēšanu barjeras noteikšana ir politisks jautājums, un tas ir likumdevēja kompetencē. No Satversmes 1. pantā paredzētā demokrātiskas valsts koncepta izriet vairāki tiesiskas valsts principi, arī varas dalīšanas princips. Likumdevēja vara Latvijā pieder tautai un Saeimai. Tātad Saeima ir tiesīga izlemt jautājumu par vēlēšanu barjeras noteikšanu. Vēlēšanu barjera un tās procentuālais apmērs netiek paredzēts konstitūcijās, bet gan tiek noteikts ar likumu. Arī Latvijā tas noteikts ar Saeimas vēlēšanu likumu.

Iesniedzēji nav pamatojuši to, ka tieši 5 procentu barjeras noteikšana ir pretrunā ar Satversmes 6., 8., 91. un 116. pantu, un nav norādījuši, vai arī tad, ja būtu noteikta procentuāli citāda vēlēšanu barjera, tā būtu pretrunā ar minētajiem Satversmes pantiem. Tomēr Satversmes tiesa uzskata, ka nepieciešams izvērtēt arī šo jautājumu, jo procentu barjera nedrīkst būt nesamērīgi augsta.

Tiktāl, ciktāl vēlēšanu barjera nenonāk pretrunā ar proporcionālu vēlēšanu principu, Saeimas kompetencē ir noteikt tās procentuālo apmēru. Tomēr, nosakot vēlēšanu barjeru, likumdevējam jāņem vērā, ka tā nedrīkst būt pārāk augsta. Procentu barjeras piemērošanas rezultātā nedrīkst izveidoties tāda situācija, ka vēlēšanas vairs nav demokrātiskas. Pieļaujama tikai tāda vēlēšanu barjera, kas nepieciešama, lai sasniegtu tās mērķi.

Satversmes tiesa uzskata, ka 5 procentu barjeras noteikšana ir attaisnojama ar tās mērķi: novērst Saeimas sadrumstalotību, nodrošināt tās darbotiespēju, vienlaikus veicinot arī stabilas izpildvaras pastāvēšanu, demokrātiju un labklājību.

Šo secinājumu apliecina arī fakts, ka vēlēšanu barjera pastāv daudzās demokrātiskās valstīs, kur ir proporcionālā vai jauktā vēlēšanu sistēma, un daudzās valstīs šī barjera noteikta tāda pati kā Latvijā – 5 procenti no vēlētāju nodoto balsu kopskaita. Vēlēšanu barjera pastāv Dānijā, Francijā, Grieķijā, Izraēlā, Lihtenšteinā, Nīderlandē, Spānijā, Turcijā, Vācijā, Zviedrijā un citās valstīs. Dažās valstīs vēlēšanu barjera ir vai ir bijusi noteikta daudz augstāka nekā Latvijā, piemēram, 17 procentu vēlēšanu barjera Grieķijā (*sk. Rein Taagepera, Matthew Soberg Shugart. Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems. New Haven&London. Yale University Press, 1998, p. 134*). Arī daudzās bijušajās sociālistiskajās valstīs – Albānijā, Bulgārijā, Čehijā, Igaunijā, Lietuvā, Polijā, Rumānijā, Slovākijā, Ungārijā – ir noteikta vēlēšanu barjera (*sk. Christian Lucky. Table of Twelve Electoral Laws. Electoral Law in Eastern Europe. East European Constitutional Review. 1994, Vol.3, Nr. 2, pp. 65-77*).

Piemēram, Vācijas vēlēšanu sistēma ir strikti proporcionāla, ja ņem vērā vēlētāju sadalījumu pa apgabaliem. Partijas iegūto vietu skaits parlamentā ir tāds pats, kāds tas būtu gadījumā, ja Vācijā būtu tikai viens vēlēšanu apgabals. Tomēr, lai nepieļautu “mazo” partiju pārmērīgu pārstāvību parlamentā, partijām ir jāpārvar 5 procentu vēlēšanu barjera proporcionālajās vēlēšanās un jāiegūst vismaz trīs deputātu vietas vienmandātu apgabalos (*sk. Rein Taagepera, Matthew Soberg Shugart, p. 37*).

Vairāku valstu konstitucionālās tiesas ir atzinušas, ka vēlēšanu barjeras noteikšana nav pretrunā ar to konstitūcijām.

Čehijas Republikas Konstitucionālā tiesa noraidīja pieteikumu ar lūgumu atzīt par spēkā neesošu vēlēšanu likuma normu, kas noteic, ka tikai vismaz 5 procentus no

vēlētāju balsu kopskaita saņēmušās politiskās partijas var iegūt vietas Pārstāvju palātā. 1997. gada 2. aprīļa spriedumā nr. Pl. ÚS 25/96 Čehijas Konstitucionālā tiesa norāda: “Ņemot vērā pārstāvības demokrātijas principu, ir pieļaujams iekļaut vēlēšanu sistēmā noteiktu integrējošu stimulu, ja tam ir nopietns pamatojums, piemēram, pieņēmumi, ka neierobežotas proporcionālās sistēmas piemērošanas rezultātā balsis tiks sadalītas liela skaita politisko partiju starpā, politisko partiju skaits būs pārmērīgi liels un tādējādi tiks apdraudēta gan parlamentārās sistēmas spēja darboties un pieņemt lēmumus, gan tās kontinuitāte. [...] Piecu procentu noteikumu nedrīkst *a limine* noraidīt kā nekonstitucionālu vienlīdzīgu vēlēšanu tiesību ierobežojumu. [...] Ja noteiktās atkāpes no politiskās pārstāvības proporcionalitātes, kas rodas dēļ 5 procentu noteikuma, kopumā nerada disproporcionalitāti, kas attaisnotu šaubas par politiskās pārstāvības demokrātiskumu, Čehijas Konstitucionālajai tiesai nav citas izvēles kā noraidīt DU [pieteikuma iesniedzēja] pieteikumu.”

Arī Slovēnijas Konstitucionālā tiesa 1996. gada spriedumā nr. U-I-44/96 ir atzinusi, ka prasība iegūt vismaz trīs deputātu mandātus, lai kandidātu saraksts varētu piedalīties “pārpalikušo” mandātu sadalē (vietu sadale notiek divās kārtās), nav pretrunā ar Slovēnijas Konstitūcijā noteiktajiem vispārīgu un vienlīdzīgu vēlēšanu principiem.

Slovēnijas Konstitucionālā tiesa uzskata, ka vēlēšanu barjera “novērš Nacionālās asamblejas pārmērīgu politisko sadrumstalotību, kas savukārt var padarīt neiespējamu tās konstitucionālo pienākumu veikšanu, arī stabilas valdības izveidošanu un tātad politiskās sistēmas normālu funkcionēšanu. Vēlēšanu barjera tādējādi nodrošina politiskās sistēmas normālu funkcionēšanu, un tā ir pārstāvības demokrātijas īstenošanas priekšnoteikums.”

Vēlēšanu sistēmai jābūt stabilai, un būtiskus vēlēšanu noteikumus nedrīkst bieži mainīt, jo tas var apdraudēt pilsoņu brīvas gribas izpaudumu vēlēšanās. Noteiktā procentu barjera ir svarīgs vēlēšanu sistēmas noteikums, kas jāņem vērā politiskajiem spēkiem, kuri grib piedalīties vēlēšanās.

Tātad Latvijā 4 procentu vēlēšanu barjera tika noteikta 1992. gadā, bet 1995. gadā tā tika paaugstināta līdz 5 procentiem. 1998. gada 19. februārī Saeima pieņēma likumu “Grozījumi Saeimas vēlēšanu likumā”, kas paredzēja attiecināt 5 procentu barjeru tikai uz politisko partiju iesniegtajiem kandidātu sarakstiem, bet politisko partiju apvienību sarakstiem noteikt augstāku – 7 procentu barjeru. Valsts

prezidents šos likuma grozījumus neizsludināja un nodeva Saeimai otrreizējai caurlūkošanai. Caurlūkojot likumu, Saeima atgriezās pie apstrīdētās normas iepriekšējās redakcijas, saglabājot noteikumu, ka deputātu vietu sadalē nepiedalās tie viena nosaukuma kandidātu saraksti, kuri kopā pa visu Latviju saņēmuši mazāk par 5 procentiem no nodoto balsu kopskaita, neatkarīgi no tā, vai kandidātu sarakstu iesniegusi politiskā partija vai politisko partiju apvienība. Lai nodrošinātu vēlēšanu stabilitāti, vēlreiz mainīt noteikto vēlēšanu barjeru pieļaujams tikai gadījumā, ja tam ir svarīgs iemesls.

Būtisku vēlēšanu noteikumu maiņa īsi pirms kārtējām vēlēšanām negatīvi ietekmē to norisi. Ja sabiedrībā radies jautājums par vēlēšanu noteikumu maiņu, nepieciešams noteikts laiks, lai sabiedrībai dotu iespēju izteikt savu viedokli. Ja likumdevējs pieņem lēmumu par vēlēšanu noteikumu maiņu, arī par procentu barjeras maiņu vai atcelšanu, tas jā dara saprātīgā laika periodā pirms kārtējām vēlēšanām.

Vēlēšanu tiesību realizācija ir cieši saistīta ar tiesībām uz vārda brīvību, tiesībām piedalīties valsts un pašvaldību darbībā un pildīt valsts dienestu, kā arī ar biedrošanās brīvību. Šīs tiesības Latvijā nosaka Satversmes 100., 101. un 102. pants. Proporcionālā vēlēšanu sistēma ar 5 procentu vēlēšanu barjeru, ņemot vērā to, ka tiek garantētas Satversmes 100., 101. un 102. pantā noteiktās tiesības, nodrošina demokrātiskās valstīs atzīto vēlēšanu principu īstenošanu.

Vienlīdzīgu vēlēšanu princips paredz arī to, ka ievēlamo deputātu skaitam jābūt vienmērīgi sadalītam pa vēlēšanu apgabaliem un ka visu politisko partiju un vēlēšanu kandidātu iespējām jābūt vienlīdzīgām.

Sadalot deputātu mandātu skaitu pa vēlēšanu apgabaliem, jāņem vērā vēlēšanu skaits, kā arī administratīvie, ģeogrāfiskie un pat vēsturiskie faktori.

Deputātu skaita sadalījums pa vēlēšanu apgabaliem un piemērojamā kandidātu vietu sadales metode (formula) rada tā saucamo reālo vēlēšanu barjeru (*sk. Rein Taagepera, Matthew Soberg Shugart, p. 133*). Arī valstīs, kur ar likumu nav noteikta vēlēšanu barjera, pastāv reālā vēlēšanu barjera, jo vēlēšanu rezultāti objektīvi nevar atspoguļot ikkatra vēlētāja izvēli.

Pasaulē tiek izmantotas dažādas metodes vietu sadalei starp kandidātu sarakstiem. Latvijā, lai sadalītu Saeimas deputātu vietas starp tiem vēlēšanu apgabālā

pieteiktajiem kandidātu sarakstiem, kas pārvarējuši noteikto 5 procentu vēlēšanu barjeru, piemēro Senlaga (*Sainte-Languë*) metodi, kā tas paredzēts Saeimas vēlēšanu likuma 38. panta otrajā daļā:

“Lai sadalītu Saeimas deputātu vietas starp pārējiem vēlēšanu apgabalā pieteiktajiem kandidātu sarakstiem, piemēro šādu kārtību:

1) nosaka vēlēšanu apgabalā par katru kandidātu sarakstu nodoto derīgo vēlēšanu zīmju skaitu;

2) par katru kandidātu sarakstu nodoto vēlēšanu zīmju skaitu daļa secīgi ar 1, 3, 5, 7 un tā tālāk, līdz dalījumu skaits ir vienāds ar kandidātu sarakstā pieteikto kandidātu skaitu;

3) visus iegūtos dalījumus par visiem viena vēlēšanu apgabala kandidātu sarakstiem sanumurē kopējā dilstošā secībā;

4) deputātu vietas vēlēšanu apgabalā secīgi saņem tie kandidātu saraksti, kuriem atbilst lielākie dalījumi.”

Jāņem vērā, ka Senlaga metode, atšķirībā no citām metodēm, kuras veicina “lielo” partiju iekļūšanu parlamentā, nodrošina “lielajām” un “mazajām” partijām vienādas iespējas iegūt vietas parlamentā (*sk. Arend Lijphart. Electoral Systems and Party Systems. A Study of Twenty – Seven Democracies: 1945 – 1990. Oxford. Oxford University Press, 1994, p.23*). Ar likumu noteiktās vēlēšanu barjeras atcelšana Latvijā, vienlaikus saglabājot Senlaga metodi Saeimas deputātu vietu sadalē, varētu radīt situāciju, ka Saeimā būtu pārstāvēts ļoti liels skaits partiju.

Tātad apstrīdētā norma nepārkāpj Satversmes 6. pantā noteikto vienlīdzīgu vēlēšanu principu. Tā kā vienlīdzīgu vēlēšanu princips nav pārkāpts, apstrīdētā norma nav pretrunā ar Satversmes 91. pantu, kurš paredz vienlīdzību cilvēktiesību, arī vēlēšanu tiesību, īstenošanā.

Vēlēšanas ir brīvas, ja vēlētāji var brīvi veidot savus uzskatus un paust savas vēlmes, kā arī cīnīties pret vēlēšanu procedūras pārkāpumiem.

Vēlētāji var brīvi veidot savus uzskatus, ja valsts institūcijas ievēro neitralitātes pienākumu. Valstij ir arī pienākums veikt pozitīvus pasākumus, lai nodrošinātu aizklātu vēlēšanu norisi. Satversmes, Saeimas vēlēšanu likuma un citu likumu normas nodrošina

gan valsts institūciju neitralitāti, gan to, ka vēlēšanas ir aizklātas, kā arī paredz iespēju cīnīties ar likumā noteiktās vēlēšanu kārtības pārkāpumiem.

Arī 5., 6. un 7. Saeimas vēlēšanu norise un tās novērtējums, ko snieguši gan Latvijas, gan starptautiskie novērotāji, liecina, ka vēlēšanas ir nodrošinājušas pilsoņu brīvas gribas izpausmi. Tā Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja novērošanas misijas ziņojumā “Latvijas Republikas parlamenta vēlēšanas un tautas nobalsošana” secināts, ka “tautas nobalsošana un Saeimas vēlēšanas, kas notika 1998. gada 3. oktobrī, norisinājās atklāti un profesionāli” (*Demokrātisko institūciju un cilvēktiesību biroja novērošanas misijas ziņojums “Latvijas Republikas parlamenta vēlēšanas un tautas nobalsošana”, neoficiāls tulkojums latviešu valodā. www.cvk.lv*).

Tādējādi nav pamatots iesniedzēju viedoklis, ka nav nodrošināta vēlēšanu brīvas gribas izpausme.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30. – 32. pantu, **Satversmes tiesa nosprieda:**

Atzīt Saeimas vēlēšanu likuma 38. panta pirmās daļas otro teikumu par atbilstošu Satversmes 6., 8., 91. un 116. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.